

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 66 (1981)
Heft: 16

Artikel: La religiun e las culturas dils pievels
Autor: Schönbächler, Daniel / Camartin, Florentina
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-882237>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. [Siehe Rechtliche Hinweise.](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. [Voir Informations légales.](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. [See Legal notice.](#)

Download PDF: 01.04.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La religiun e las culturas dils pievels

da pader Daniel Schönbächler

Versiun romontscha da sora Florentina Camartin

Il davos numer digl «Ischi semestril» ha purtau igl artechel «Religiun – pertgei insumma?» da pader dr. Baseli Drack. Quella ga duei la correlaziun denter religiun e cultura vegnir dilucidada. Il pli fetg dat quella en egl ella confruntaziun dil cristianissem cun las ulteriuras religiuns grondas dil mund. Denton avon che s'occupar cun quellas posiziuns differentas eis ei indicau da ponderar ils connex enteifer las epocas dalla cultura dil cristianissem.

Cultura e religiun

Tgi che passenta in per dis a Paris ha denter sias regurdientschas segir era in fotografia dalla tuor d'Eiffel, ina dil casti da Versailles ed ina dalla catedrala Notre-Dame. Il casti roial da Versailles representa enzatgei dall'idea davart il *dretg giuridic* ed il *stadi*. La tuor d'Eiffel ei ina perdetga da *tecnica* e *scienza*, ferton che la baselgia-mumma da Paris ei il simbol dalla *religiun*. E tuts treis edifecis stattan en stretga relaziun cugl *art*. Ha il fotograf rufinau schizun anflau il pli oreifer post per Notre-Dame, sche ha el era tschaffau e fixau sin siu maletg ina punt dalla Seine e las rivas cun lur negoziis. Quei maletg muossa in toc dalla *civilisaziun* e per cass ch'in clochard seseva gest quei mument sut la punt, ruiend vid siu paun parisian, sch'ei ei perfin gartegiau da fotografar in ton dils *usits* e dalla *moda e maniera da viver* da quei marcau. Tut quels facturs ensemen muntan quei che nus numnein *cultura*. Ei manca sulettamein aunc il *lungatg*. Mo schizun quel engartein nus sin ina dallas fotografias: al pei dalla tuor d'Eiffel carmala ina tabla cun l'inscripziun «ascenseur» il turist ad in'ascensiu fantasta. Il camp cuntrari alla cultura denton seprenta egl aspect dalla Seine: ella ei ina part *natira*.

Cun la construcziun da Notre-Dame han ins entschiet 1163 sut igl egl vegliont digl uestg scenziau Maurice da Sully. La fatschada encunter sera cun ils treis portals scalemai ei vegnida finida igl onn 1270. La catedrala ei in edifeci che sestenda viers tschiel en finas structuradas

selevontas, ina construcziun dalla gotica cun origin ella Ile de France. Il casti da Versailles ei vegnius eregius enteifer ils onns 1668 e 1710 tenor plans e sut direcziun dils architects roials Louis Levau e Jules Hardouin-Mansart. El ei l'expressiun dil spért absolutist dalla cuort roiala e dalla Frontscha baroca sut il domini dil retg sulegl Ludivic XIV. La tuor d'Eiffel cun si'altezia da 300 meters ei ina construcziun tenor igl inschignier Alexandre Gustave Eiffel. Ins ha entschiet a baghegiar ella igl onn 1885. Quella tuor ei stada il simbol caracteristic dall'exposiziun mundiala da 1889 a Paris. Cultura ei pia ligiada vid loghens, temps e persunas, cultura ei in *fenomen geografic e historic*. L'enciclopedia Brockhaus presenta la suandonta formulaziun: «cultura ei la summa dallas fuormas tipicas da viver dad ina populaziun, cumpriu la mentalitad spirtala, il sentiment e la perschasiun da valurs, ch'ei il fundament da quellas fuormas da viver d'in pievel» (W.E. Mühlmann).

Denter ils differentes camps culturals ha la *religiun* ina muntada speciala. Ils edifecis e monuments, entras ils quals ella ha anflau si'expressiun, pretendan sin mintga «viadi cultural» il pli grond tibut da temps. Tgi che va a Ruma, serenda igl emprem el dom da s. Pieder, viseta silsuenter las siat baselgias principalas dil cristianissem dils emprems tschentanners e sa recapitular enteifer pign spazi vid edifecis sacral da pliras epocas la historia digl art e dall'architectura dall'Europa. En Frontscha «rimna» il turist las catedralas, ella Tiara dil Rein ils doms, ell'Austria las claustras, en Tiaratudestga dil sid las baselgias dil baroc e dil rococo ed el Grischun las custeivladads carolingas, romanas e goticas digl art sacral. Igl art religius ei l'expressiun plastica e pittoresca dalla relaziun dil carstgaun tier Diu. Tonaton semanifestescha la religiun igl emprem ed oravontut ell'acziun liturgica. Pia s'auda il survetsch divin cun tut sias fuormas tier il sector cultural dalla religiun. L'expressiun «cult» ha buca per casualitad la medema ragisch verbala sco la noziun cultura! Gest perquei ensiara il plaid religiun aunc memia pauc da siu cuntegn per propi. Religiun serestrenscha buca mo sin ina certa sfera quantitativamein bein proporziunada dalla cultura. Religiun posseda ina qualitat supplementara: ella stat en relaziun directa cun la disposiziun spirtala dil carstgaun che costituzionalisescha las «fuormas tipicas da viver» ed il sentiment e la perschasiun per valurs dalla veta. La religiun ha era sia influenza els secturs culturals dil dretg giuridic e dil stadi, dalla scienza e digl art, dallas isonzas e manieras da viver, gie schinzun dil lungatg. Perquei concedan quels secturs culturals mintgamai era giudicats retrospectiv sin la tenuta fundamentala religiosa d'ina societad. Religiun ei daveras in fenomen elementar enteifer las culturas dils pievels. Cun quella constata-

ziun han ils scienziats dalla perscrutaziun religiosa contonschiu unanimiad. En in auter senn s'extendan *lungatg* ed *art* sin ils differents ulteriurs camps culturals: quei buca en emprema lingia en forza activa, mobein ella funcziun dalla percepziun ed intermediaziun. Sco il carstgaun cape-scha e realisescha sesez e siu ambient entras lungatg e scartira en maniera intellectuala e raziunala aschia intermediatescha el entras igl art ina capientscha estetica, v.d. sensitiva da sesez e dil mund. En nies tschentaner ei il cuntegn dil plaid «art» denton vegnius slargaus aschizun ch'ins vesa atgnamein en mintga object ina dimensiun estetica, formulau extremamein p.ex. era el paun parisian, vid il qual il clochard sut la punt rui (Eat-Art) ed era egl aparat electric da far la barba ch'el drova buc (Propyläen Kunstgeschichte, Supplementband II, Abb. 411a–d). Pertuc-cont las culturas veglias, havein nus acceptau gia daditg quella moda e maniera da contemplar e stimar lur requisits. Ins viseti mo inaga sut quei aspect il Museum Retic a Cuera. Danovamein crodan lu ils numerus objects religios enteifer las collecziuns rimnadas en egl. Religiun ei sco ei para unida cugl art dil carstgaun gia dall'entschatta naven e quei en ina capientscha pli sensitiva che raziunala dil mund e dil carstgaun.

Ina religiun e las culturas numerosas

Culturas ein geograficamein e historicamein cunfinadas. Ellas vegnan, vargan e sescomian. Il cristianissem denton fa valer sco religiun revelada sia pretensiun da posseder la verdad che vala e quenta dapertut e sur tut ils temps ora. Per quei che la verdad sa s'exprimer mintgamai mo el context ed ellas pusseivladads dalla cultura dil medem temps, meina quella pretensiun dalla religiun cristiana adina puspei ad in *dilemma*. G.W. Leibnitz, il filosof sin la sava dil temps baroc al temps dil sclariment, vestgescha quei dilemma ella damonda: «Co san verdads facticas esser verdads raziunalas?» Il dilemma sa vegnir surmuntaus mo sch'ins transpona cuntinudamein la nuviale cristiana el temps concret. En quei process ei la religiun dependenta dil vehichel semidont dil lungatg.

In exempel ord la *historia dalla pietad* cristiana po illustrar quei connex: La notg avon sia passiun e mort ei Jesus semess a meisa cun ses giuvnals ed ha regalau ad els sesez el paun e vin ed instituiu e confidau ad els la festividad eucaristica ch'els celebreschien quella el futur en sia memoria (1. Cor 11, 23–26). Quella funcziun ei succedida en casa d'in cert um, ella gronda stiva sura mobiliada cun pulstraus (Luc. 22, 12 s). Sche nus legin els acts dils apostels (Acts 2, 46) ch'els «rumpevan il paun ina ga cheu,

ina ga leu ellas casas», sche muossa quei che l'eucaristia vegneva festivada en connex cun ina tschavera amicabla (Agape). Ina midada ei sefatga cu l'ambiziun sociala ha fatg daventar l'«agape» ina farsa (1. Cor. 11, 17–34). Suenter ch'igl imperatur Constantin ha giu segirau als cristians entras igl edict da Milaun digl onn 313 la libertad da cardientscha, seradunavan quels mintgamai en aulas publicas. Quellas ein stadas igl origin dallas basilicas dil temps premcristian. En quellas ha igl altar lu survegniu in liug stabel avon l'apsida ed ella calotta da quella han ins tschentau in mosaic da Cristus il pantocrat en strentga relaziun cun la festividad dil survetsch divin. En basilicas pli impurtontas han ins spartiu il spazi entuorn igl altar dalla nav per part cun truccas ed eregiu in baldachin sur igl altar. La fuorma semplia dil spazi liber entuorn igl altar anflan ins tier nus ellas baselgias reticas en construcziun da sala romanicca (p.ex. Mistail). Cul temps ha la pietad eucaristica exprimiu il basegns da conservar la hostia era ordeifer la celebraziun dalla s. messa. Ins ha pia construïu en ina preit d'ina vart dil chor in caplut sacramental, ina specia da tesor en stil gotic. En quel vegnevan las hostias consecradas conservadas. Pli trad denton han ins tschentau in tabernachel sigl altar e rimnau entuorn quel ils sogns, ella predella per ordinari Jesus ed ils apostels duront la s. tscheina. Il carstgaun dalla gotica e dalla mistica leva contemplar e reflectar il detagl. Il spiritual sevolveva ensemen cul pievel viers il Segner cheu presents, adurond el. El 13avel tschentaner han ins entschiet a festivar la fiasta da Sontgilcrest, ed el 15avel tschentaner era la processiuon atras ils marcaus e tras la cultira usit. El temps dil baroc ein las construcziuns dils altars sesalzadas bunamein egl infinit. Ellas representavan il tron dil suprem e divin signur en analogia al maletg dil retg mundan cun aspiraziuns absolutistas. En quella epoca s'auda il concil da Trient (1545–63). El ei buca s'occupaus primarmein cun la fuorma dall'unfrenda dalla s. messa, mobein cun la *verdad* dil ss. sacrament ed ha fixau il pugn da vesta catolic en quei grau viers la Baseligia dalla reformaziun. Ina sviaziun dalla *verdad* meina gie sfurzedamein ad ina separaziun dalla cristianadad. Denton era il concil da Trient ha stuiu sesurvir dil lungatg cundiziunaus entras la cultura da gliez temps per exprimer la perschiasiun catolica davart il grond misteri dalla preschientscha da Cristus en quei sacrament. Quei lungatg era orientaus alla tradiziun aristotela, surprida ed adattada da s. Tumasch d'Aquin, che ha formulau il misteri dalla consecraziun cul plaid «transsubstanziazion». Sut Papa Pius V ei lu era la fuorma dalla celebraziun dalla messa vegnida decretada. Quei ei daventau 1570 entras il «Missale Romanum». Quei formular ei semantenus cun la zaiadad dalla norma obligonta e survigila-

da en moda centralista atras tut als epocas dil temps niev. Sut Pius X ei la pratica eucaristica semidada en quei grau ch'ils affons han astgau retscheiver pli baul la communiun. Dapi lu ei la frequenza alla communiun carschida. Era las prescripziuns dalla gigina ein vegnidas sluccadas e l'eucaristia ha danovamein survegniu character da tschavera. La constituziun davart la liturgia dil Secund vatican (1963) ha aviert la pusseivladad da duvrar il lungatg-mumma e ha presentau ina certa collecziun da models pil survetsch divin. Tuttenina han buca mo experiments ella construcziun da baselgias entschiet, mobein era ella celebraziun dalla liturgia. Las vastas pusseivladads dil survetsch divin communabel vegnan flancadas da veglias tendenzas attaschadas agl uorden da messa latina cun communiun en bucca, sco era d'emprovas che sebasan sin usits dils emprems cristians cun festivar la messa a casa en cumbinaziun cun ina tschavera amicabla, sco a siu temps «agape». La historia dalla pietad presenta ils mussaments per la correlaziun denter religiun e cultura (ual aschi impurtonts fussen «fiars caulds» sco la capientscha davart la lètg e davart la rolla dalla dunna ella Baselgia – ni era las nundumbrevilas observaziuns ed objecziuns el «Diari suenter messa» da Toni Halter). Bein han prescripziuns autoritaricas in effect stabilisont sin las undas dallas epocas, che sesaulzan e sesbassen, mo la stabilitad vegn cumprada cul prighel che las fuormas daventan tscheu e leu vitas ni ch'ellas vegnan exequidas en tuts graus e situaziuns cun exactadad scrupulosa. Sinaquei che las fuormas salvien lur senn, sto la verdad che munta lur basa adina puspei vegnir verbalisada e transponida el temps present. Mo aschia resta la «barca da Pieder» sin cuors gest e sefetga buca tuttenina el sablun. Che quella necessitad dall'interpretaziun nova cuntinuada ensiara era il resc ei in fatg real gia dil temps dil magister Eckhardt ed era dil temps da Hans Küng! Aunc enzatgei sto dar da patertgar: Nus vivin en in temps nua che *l'unitad culturala schai en scalgias*. Il davos moviment che ha tschaffau l'entira Europa ei il temps dil sclariment durant il 18avel tschentaner staus. Oz vivin nus en in pluralissem, nua che mintga gruppa enteifer la societad tgira si'atgna cultura. La cultura dalla schinumada classa empalonta dalla societad vegn sutminada entras «subculturas» da differenta specia ed origin (a Berna cumpara ina gasetta meinsila «per ed encunter la cultura»). Ils davos temps demonstreschan giuvenils malcuntents els marcaus gronds dalla Svizra per ina «cultura alternativa». Lur cumbat para denton da serestrenscher alla destrucziun dalla cultura stabilisada e sias posiziuns el giudicat dallas valurs. In niev «scumbegl babilonic dil lungatg» sederasa daveras en extensiuns apocalipticas e sefa gest encunter l'entelgientscha schi

desiderada (e messiana) denter ils pievels. Co sa la religiun anflar si'expressiun en quella situaziun? Oz stuess ella gie buca mo s'adattar al cuors dall'istoria (da maniera diacrona), mobein s'adattar e corrispunder el medem mument (da maniera sincrona) als basegns ed allas fuormas da pliras culturas differentas. Va cun la ruttadira dall'unitad culturala buca era l'unitad dalla religiun en scalgias? Il pluralissem enconuschent e discreditau enteifer la Baselgia ei buca sefatgs muort l'aria currenta che duei esser penetrada cu papa Gion XXIII ha aviert sia finiastra. El ha cuidau sut cozza gia dapi la fin dil 18avel tschentaner e quei per consequenza dil subjectivissem che ha surpriu dapi lu las tiaras digl occident. Sche la Baselgia vul buca extrar ord nies temps, sche sa ella buca far cunmeins che da presentar ina purschida pluralista. Ch'igl ei cheutras immens grev da salvar la vera verdad, ei bein evident.

Quei pluralissem ei cundiziunaus entras las differentas culturas dils cartents. La problematica da salvar la verdad intacta en in pluralissem da fuormas expressivas ei semussada gia daditg ella schinumada «*dispeta dils ritus*» dil 17avel e 18avel tschentaner. Ils missiunaris en China ed ellas Indias ein gia lu stai confruntai cun culturas ch'eran pregnadas da religiuns asiaticas. Ils paders gesuits M. Ricci en China e R. de Nobilis ellas Indias han da lur temps lubiu a lur fideivels il diever da certas ceremonias e funcziuns usitadas en lur religiuns indigenas. Auters missiunaris denton han declarau ch'ei seigi buca lubiu da surprender tals usits, quei tonpli ch'ins anfli en China interpretaziuns fetg differentas dil confuzianissem e cunzun era dil num da Diu. Suenter stentusas e lungurusas contractivas che han cuzzau decennis, ha Ruma la finala decidiu da buca lubir quels ritus. Il cristianissem ei cheutras restaus ligiaus alla cultura dall'Europa ed ei sedegradaus ad in artechel d'export digl occident. Ad omisduas partidas da quella dispeta ston ins attestar gronda buna veglia. Ils contrasts naziunals denton, ils interess egoistics dallas tiaras europeas ed oravontut las differenzas psicologicas fundadas ellas diversas mentalitads dils pievels, han promoviu in cunfar che ha giu consequenzas negativas da quella decisiun. L'emprema emprova da transponer nossas expressiuns religiusas en usits che corrispundan ad autras culturas ei pia buca gartegiada e ha caschunau gronda tragica. Denton, entras sbagliar e fallir sa il carstgaun emprender, di il proverbial. Aschia han las instanzas competentas a Ruma stuiu turnar a s'occupar cun quella problematica. Dil temps 1939/40, pia cun l'entschatta dalla secunda uiara mundiala han ins sligliau quels scamonds e vertiu ils ritus, quei «cun certas resalvas muort la situaziun semidada». Era sch'il decret davart la missiun dil Secund concil vatican sesprova d'evitar quei pro-

blem spinus, ei la plipart dils missiunaris d'ozildi tuttina perschuada che la derasaziun digl evangeli gartegi mo sch'ei reussescha d'*integrar il cristianissem ellas culturas jastras*. Perquei ha la baselgia dall'Africa, quella digl Orient e quella dall'America latina oz mintgina si'atgna fatscha. Las vuschs da lur cardinals ed uestgs han dapli muntada a Ruma. Sin ses viadis pastorals pren il cau dalla Baselia catolica sez investa dalla veta cristiana ella cultura da quels continents. Meinsvart audan ins schizun il meini ch'il futur dalla Baselia vegni decidius el tierz mund.

Il cristianissem e las religiuns mundialas

Ozildi meinan ils viadis da vancanzas lunsch sur Paris e Ruma ora. Las fotografias ch'ins ha lu purtau a casa muossan buca «mo» la tuor d'Eiffel ni la piazza da s. Pieder, mobein era la statua dalla libertad a New York, il munt-curtauna da Rio da Janeiro ni las palmas da Hawai, il mausoleum da Lenin el Kreml ni il mir chines, il Fujiyama, il Karakorum ni ina muntanera elefants che pasculescha al pei dil Kilimandscharo. Numerusa glied giuvna passenta ozildi in temps d'engaschi en in Kibbuz israelit, auters prendan per in per meins congedi e viageschan schiglioc pil mund entuorn en tiaras lontan. Fatschas d'otra razza humana ein en nossa societad buca pli sensaziun. Ellas ein vegnidas tras igl agid allas tiaras sutsvilupadas e la purschida da lavur, sco entras la sort schi tragica da mellis e mellis fugitivs. E pli e pli savens tuorna in dils nos cun ina amitga exotica per regurdientscha da sias vacanzas e patratga buca tec vid il «character babilonic» dalla mischeida dallas culturas. L'internazionalisaziun da nos dis meina nus era en *contact cun las religiuns mundialas*. E las fueinas da crisa el proxim e miez orient ein colligiadas culla relaziun denter gedijs e musulmans. Japan surcarga la fiera europea buca mo cun automobils ed electronica, mobein era cun Zen. Lu suondan «Gurus» dall'India e diversas sectas ord l'America. Tut quels moviments religios ensemen han survegniu il num attractiv: «Religiuns dalla giuventetgna». En quella situaziun para la pretensiun dalla Baselia catolica, d'esser la suletta che meina ad in salit, ina pretensiun grotesca.

La teologia ha capiu la provocaziun. Las revistas ord las missiuns appelleschan buca pli al pievel da «cumprar liber affons pagauns», mobein presentan sut il tetel «vias tier Diu» las outras religiuns grondas dil mund, ellas qualas ei dat sco ei para era «carstgauns da buna voluntad». In document legreivel ed era remarcabel en quei senn ei la «*Declaronza davart la relaziun dalla Baselia e las religiuns buca cristianas*» dil

Secund concil vatican. Remarcablas ein las circunstancias che han menau a quei document. Oriundamein eis el vegnius giavischaus da papa Gion XXIII sco «Declaronza arisguard ils gedijs». Sco tala dueva el terminar inagada per adina tut las adversitads denter gedijs e cristians. En medem temps han ins eliminau ord ils texts liturgics tut las expressiuns tendenziusas en senn antisemitic. Mo sut pressiun arabæ – e quei ei il surpudent – ei il concept vegnius retratgs e la finala vegnius moderaus en quella maniera ch'ins ha circumscret la relaziun dalla Baselia tier *tut* las religiuns. Cheutras eis ei vegniu alla declaronza ch'ins ha relaschau igl onn 1965. Ella ei en sia tenuta fundamentala schi dinamica in fenomen unic ella historia dalla Baselia, e quei ei il legreivel. Cul motiv da «promover l'unitad e la carezia denter ils carstgauns» contemplan ins en quella declaronza tut ils pievels per «ina suletta cuminonza», pertgei tuts hagian «il medem origin e la medema finamira dalla veta: numnadamein Diu». Tut las religiuns vegnan contempladas en quei document per improvas da dar ina risposta «a tut ils legns dall'existenza humana». Cun respect numn'ins era agl ur il hinduissim ed il buddhissim. En quels seigi ina certa experientscha cun ina pussonza ni divinitad zuppada d'anflar ed era quellas religiuns porschien entras lur ductrinas, reglas da viver e ritus sogns, muossavias «al malruaus dil cor human». En in cerchel pli stretg vegn exprimiu «cun gronda stema» quei che unescha ils musulmans cun ils cristifideivels numnadamein: ch'els adoreschan il sulet ver Diu e venereschan Jesus, ils profets e la purschala e mumma Maria. Lu sevolva il text dil concil da maniera pli extendida al giudaissim, che ei entras la schlatteina d'Abraham il pli fetg parentaus cul cristianissim ed unius cun quel «en moda spirituala». Cun «seriusadad fetg engaschada» appellescha la declaronza a nus la finala d'evitar «scadina discriminaziun d'in carstgaun» era per amur da sia religiun. «Nus savein buca invocar il Segner, il bab da tuts carstgauns, sche nus renviein ad enzatgi la tenuta fraterna, pertgei mintgin ei gie scaffius tenor la semeglia da Diu», argumentescha il document. Ensemen cun la «declaronza davart la libertad dalla religiun» (1965) ha il document suranumnau effectuai in'avertura epocala. Lur impuls ein vegni recepi positivamein enteifer ed ordeifer la Baselia catolica. Dapi lu ein plirs congress concernent la religiun vegni realisai e la litteratura che risguarda ils problems dallas religiuns e lur relaziuns ina cun l'otra ei daventada zun voluminusa. Sigl entir mund sestentan ins da promover entras *il dialog denter las religiuns* la capientscha vicendeivla e la fraternitad denter ils singuls carstgauns. Sper la toleranza vicendeivla praticada resta aunc il pensum d'integrar las autras religiuns ella «verdad suletta» dall'atgna

religiun. Il filosof G.W.F. Hegel ha taxau a sias uras il cristianissem per la «religiun absoluta» che hagi recepiu en sesezza (quod. conservi e sublimeschi) entras in process dialectic tut las ulteriuras religiuns. La nuncalculabladad individuala dalla historia denton s'oppona e cunterfa a sia logica sistemica. El decuors dils davos decennis (naven da 1961) ha Karl Rahner exponiu la tesa dil «cristian anonim». Il dogma dalla «Baselgia suletta beatificonta» sa vegnir intermediaus ensemen cun il dogma dalla «voluntad da Diu pertuccont il spindrament universal» mo en quei senn, che era il carstgaun buca cristian sa vegnir spindraus d'ina maniera u l'otra entras Cristus. Las religiuns ein en quei senn per singulas gruppas da carstgauns in mied historic nunremplazzabel per lur relaziun tier Diu e tiel salit ch'ei semussaus enten Cristus. Entras quella perspectiva vegn la noziun dalla Baselgia slargada en moda zun dinamica. Quei ensiara denton era il prighel d'ina lumiada dils principis e dalla capièntscha davart l'atgna elecziun. La tradiziun biblica enconuscha en scadin cass da ferma maniera il confess dall'atgna elecziun. Quella vegn denton capida sco ina funcziun da representants per «ils biars» (Ro 5). Il confess da s'udir denter quels eligi ha da far nuot cun luschezia, mobein ei in act da humilitonza e da cardientscha. Pertgei en contradicziun cun religiuns che secapeschan mo sco ductrina humana ed ein perquei buca cumpigliadas en quella problematica (sco p. ex. il buddhissem) capitulass ina religiun revelada, sch'ella sestentass buca da scumparter da maniera positiva las numerusas religiuns all'atgna revelaziun retscharta. Ina risposta semuossa tonpli urgenta muort il fatg che l'istoria dalla carstgaunadad semuossa a nus adina pli e pli lunsch anavos els temps precristians, mo era perquei che nus vein stuiu emprender da veser e capir nossa tiara sco ina part minimala dil sistem cosmic cun sias nundumbrevilas vias stellaras, aschia ch'ei fuss veramein arrogant da supponer l'existenza da «veta» mo sin nies planet svaneivel. En vesta a quei horizont han las lutgas ella damonda dallas religiuns muentau in'unda fundamentala che porta nus viers novas rivas!

Scuntrada e dialog

Ei sa buc esser il pensum da quest artechel da presentar las singulas religiuns mundialas. Quei che pertucca lur expressiuns tipicas san ins s'orientar levamein cun agid da lexicons. Capiu denton han ins ina religiun pér lu sch'ins capescha ella en siu spért per propi, quod. ord la ragisch da ses motivs e sias miras. La ductrina buddhista davart la

renaschientscha cuntinuada, numnada «samsara», san ins capir intellectualmein aunc ualti spert. Tgei ch'ella munta denton existenzialmein per in buddhist, sminan ins pér cu ins ha saviu viver ensemen in temps pli liung cun tals carstgauns ed ha veramein astgau emprender d'enconuscher lur sentir e patertgar. Igl ei denton dubiteivel ch'in singul carstgaun seigi habels d'emprender d'enconuscher e capir propi profundamein e tschaffar il cuntegn da pli che duas ni treis religiuns era cun siu sentiment. Nus stuein esser cunscients che nus restein pil pli mo alla surfatscha dallas realitads. Tonaton ei in'informaziun generala nizeivla e cunvegnetta. A tgi che s'interessescha da quellas varts san ins recumandar ussa il 26avel tom dalla retscha «Enzyklopädische Bibliothek» edida dalla casa editura Herder cun il tetel: «Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft». Bernhard Welte ha scret la contribuziun «cristianissem e religiuns dil mund» («Christentum und Religionen der Welt», 1980). En moda surveseivla e concentrada resumescha el igl emprem ils resultats dalla perscrutaziun dalla religiun, ils fenomens constants e variabels enteifer las religiuns dils pievels che vivan aunc en stretga dependenza ed unitad cun la natira. El presenta era il svilup spartent che ei sefatgs denter las religiuns, en particular il discuors dil cristianissem cun las grondas religiuns mundialas. La finala ponderescha el il camond missiuneric cristian en la situaziun presenta. En sias presentaziuns cumpeggia el era la relaziun vicendeivla da religiun e cultura. Tgi che vul intervegnir buca mo il pugn da vesta catolic mobein era quel d'autras religiuns legi il cudisch brochurau «Die Antwort der Religionen» (rororo Sachbuch 6700, 1. Aufl. 1971). En quel tschenta Gerhard Szczyzny ed exponents engaschai dallas grondas cuminonzas confessontas dil giudaisssem, catholicissem, protestantissem, islam, hinduisssem e buddhissem 31 damonda ord la tematica «mund e carstgaun», «la relaziun denter las religiuns», «religiun e humanitad», «religiun e societad». Las suandontas lingias duein aunc far endament entginas reglas impurtontas da cumportament. Tgi che va en ina tiara jastra enquera leu la *scuntrada* cun quella tiara e siu pievel. El duess perquei era emprender d'enconuscher la religiun jastra e quei aschilunsch sco igl ei necessari per saver capir la cultura da quella tiara. E quei ei buca ina bagatella, sche nus patertgein con savens che nus enconuschein strusch ils fundaments cristians da noss'atgna cultura europea. Nus vein definiu il plaid cultura cun la summa dallas fuormas *tipicas* da viver d'in pievel. Igl ei buc adina lev da distinguer denter quei ch'ei casualmein avon maun e quei che dumbra propi tier las fuormas tipicas d'ina cultura. In Chines che relata ch'ei detti els tempels dall'Europa catolica ina specia da scaffas da preit ellas qualas ils cri-

stians serendien mintgaton per in'uriala, ha capiu schuber nuot dalla confessiun. E sch'el ha udiu ch'ins vegni deliberaus leu dils puccaus, ha el aunc adina buca capiu il sacrament dalla penetienza. Sche nus raquintein che a Rikon (cant. Turitg) pendien bandieras d'oraziun sin sugas denter las plontas e casas digl institut tibetan (Tibet-Institut) sche vein nus probabel capiu gest ton dil spért d'oraziun dils buddhists da Tantrayana. Nus stuein sepertgirar da vuler concepir in cabinet da curiositads davart autras religiuns. Tgi che fotografescha tier nus in pader mendicant ha bein fixau cheutras sin siu film in element tipic da nosa religiun, e tuttina representa quel mo in fenomen lateral, pauc auter che – mes confrars veglien perdunar a mi la cumparegliaziun excessiva! – gliez turist che ha tschaffau ord la populaziun da Paris in clochard sin siu maletg. Tgi che filmescha a Thailand in muntg cun in cup d'almosna ha bein priu la mira sin in fatg impurtont pertgei il stan monastic ei el buddhissem da Hinayana la suletta fuorma istituzionalisada d'in'existenza religiosa e quei da tala maniera che buc ina vera giuvna da Thailand maridass in um che ha buca purtau in temps la rassa melna. En quella tiara ei la veta monastica da tala muntada che in emploiau dalla regenza survegn in meins ad onn liber, sch'el vul passentar quel en in Wat, qvd. en ina da quellas claustras. Aunc meglier denton fuss ei sch'il turist tralasschass da fotografar: il gediu che exprima en moda rituala sia tristezza e malencurada al mir da lamentaschuns resenta quei sedepurtar dil turist sco munconza da tact viers el, gest sco il clochard che rui siu paun parisian. Ins duess era buca confunder ina dimora els loghens sogns da Sri Lanka ni al Ganges cun ina safari (ual aschi pauc sco ina processiun en in vitg muntagnard grischun). Tgi che mo contempla Lourdes stat – per duvrar ina semeglia buca meins monstrusa – avon in cass special sco avon la tuor d'Eiffel. Il pelegrinadi a Mekka denton munta per mintga musulman ina staziun necessaria en sia veta. Vuler declarar quei ch'ei exponiu els negozis da devoziunalias a Lourdes per caussas da muntada essenziala catolica fuss ina caussa ual aschi absurda sco da contemplar per vera atgnadad buddhista la casetta da spérts ch'ei per franc d'anflar sin mintga terrassa dils hotels ed ellas buttegas da divinaziun da Bangkok. En verdad ein quellas casettas da spérts relicts animistics d'isonzas chinasas. En mintga religiun semischeida la fuorma ufficiala cun da tuttas sorts usits populars. La sostanza dalla religiun secumpona cun sia insufficienzia.

Ina scuntrada pli profunda meina al *dialog*. Naturalmein giavischa mintgin in partenari da discussiun autentic che ei perschuadius da sia religiun e che pratichescha quella cun in cert plascher. Essan nus sezs

quei partenari da discuors per adherents d'autras religiuns? Il pluralissem dallas religiuns astga mai survir a nus sco buna stgisa per nossa indifferentadad (cumpareglia la contribuziun «Toleranz und Absolutheitsanspruch» da Leszek Kolakowski el tom 26 dalla Biblioteca enciclopedica). Da l'otra vart ha ei negin senn da seschar en discuors cun fanatichers religiuis che caseglieschan tras vitgs e marcaus. Ei drova bia temps, fidonza ed intuiziun entochen ch'ins ha acquistau ina capientscha interna ed ei habels da transponer ils plaids e las noziuns che vegnan duvradas (il num «Diu» corrispunda ella capientscha japanesa per lunsch ora buca alla capientscha cristiana da quella noziun). La mira dil dialog consista el fatg che mintga partenari emprendi da capir meglier sesez e siu agen origin, aschia che ils cristians daventien megliers cristians, ils muselmans megliers muselmans ed ils gedijs megliers gedijs. Che las religiuns vegnien inagada fusiunadas resta l'ovra finala escatologica resalvada al Segner sez. Ad interim ha ei num «viver tenor meglier saver e puder en carezia l'atgna religiun» sco gia Natan il sabi da Lessing cusseglia ella parabla digl ani che vegn citada stediamein. Lu vegni ei a semussar alla fin da tut ils temps ch'ins hagi purtau il ver ani. Mo aschia nescha, sco tier Natan, vera amicezia denter carstgauns d'autras religiuns, in'amicezia che renda ventira vicendeivla. Forsa pertschevin nus cheutras pli profundamein il misteri dall'existenza humana. E gest quei basegnan ils carstgauns da nos dis. Lur crisa religiosa sefundescha el fatg che tut para disponibel e cumponibel entras la tecnica e las pusseivladads dalla psicoanalisa e la sociologia, aschia sco sch'ins savess discuvierer ils misteris dil carstgaun. Mo nua che scadin misteri sto untgir, svanescha era il spazi per Diu. Il misteri muossa a nus da retscheiver mintgadi danovamein nossa veta sin quest mund sco in regal da Diu. Quei ei vera religiun, nus essan lu religiai cun nies Scaffider.